

TİSK AYLIK EKONOMİ BÜLTENİ- EKİM 2016 (SAYI: 92)
GENEL DEĞERLENDİRME
26.10.2016

“Küresel ekonomideki belirsizlikler ve Türkiye ekonomisinin karşı karşıya olduğu riskler, mali istikrarı ve enflasyon hedeflemesini her zamankinden daha önemli hale getirdi.”

- TİSK** Ekim ayında IMF tarafından yayınlanan “Düşük Talep: Belirtiler ve Çareler” başlıklı Dünya Ekonomik Görünüm Raporu’nda dünya ekonomisine ilişkin büyüme tahmini %3,1’e düşürüldü.
- TİSK** Raporda, artan belirsizliklerin 2016 ve 2017’de Türkiye’nin büyümesini kısıtlayabileceği kaydedildi. Belirsizlikte artışın nedeni olarak ise, son dönemde artan terör eylemleri ve başarısız darbe girişimi gösterildi. IMF, Türkiye’nin 2016 ve 2017 yılları büyüme tahminini sırasıyla %3,3 ve %3,0 olarak açıkladı.
- TİSK** Artan küresel sorunlar ve riskler karşısında Türkiye’nin, mümkün olan tüm ülkelerle dış ticaret ve yatırımlar başta olmak üzere ekonomik ilişkilerini güçlendirmesi gerekiyor. Bu süreçte Türkiye’nin emtia fiyatlarındaki mevcut gevşemeyi iyi değerlendirerek, konjonktürel ve yapısal düzeyde dış ticaret açığını ve cari açığı daraltıcı önlemler alması, finansal istikrarı ve fiyat istikrarını destekleyici politikaları güçlendirerek sürdürmesi, işgücü piyasası başta olmak üzere yapısal konularda iş ve yatırım ortamını iyileştirecek reformları kararlılıkla uygulaması, toplumsal birliği ve ekonomik dinamikleri (özellikle işgücü piyasası dinamiklerini) güçlendirmeyi hedefleyen eğitim reformunu başarması önem taşıyor.
- TİSK** Ekim ayında açıklanan Orta Vadeli Program (2017-2019) önümüzdeki dönemde uygulanacak iktisat politikasının çerçevesini çizdi. OVP’de 2017 yılı GSYH büyüme hedefi %4,4 olarak belirlendi. 2018 ve 2019 yıllarında ise GSYH’nin yıllık %5 artacağı öngörüldü. OVP’nin hedefleri iyimser.
- TİSK** Ağustos’ta sanayi üretimi aylık bazda %9,4, yıllık bazda %2,2 oranında arttı. Aylık bazdaki yüksek artış oranı, Temmuz’un baz etkisine dayanıyor.

- İİSKİ Sanayi Ciro Endeksi, Üretim Endeksine benzer bir seyir izledi. Ciro, aylık bazda %9,6; yıllık bazda %2,4 yükseldi.**
- İİSKİ Temmuz döneminde işsizlik sert biçimde yükseldi. 2012'den beri artmakta olan yıllık işsizlik oranı, %9'lardan %11'lere yükselme eğilimi gösteriyor. Temel sebebi, ekonomik büyümenin yavaşlaması.**
- İİSKİ Türkiye'nin büyüme oranında istikrar arayışlarının, ihracat etrafında şekillendirilmesi gerekli. İhracatın güçlendirilmesi için, ihracat fasıllarının yanı sıra, ihracat pazarlarının da yeniden ele alınması isabetli olacak. Özellikle, AB ve Orta Doğu pazarlarına yönelik yeni stratejiler geliştirilmeli. Son dönemlerde, Türkiye'nin toplam ihracatı içinde AB'nin payı yerinde saydı ve Orta Doğu'da pazar kaybı yaşandı.**
- İİSKİ Ağustos'ta yıllık bazda ihracat %7,7; ithalat %3,7 arttı; dış ticaret açığı azaldı.**
- İİSKİ Ağustos ayında cari açık tekrar yükselmeye başladı. 2015 yılı Ağustos ayında 256 milyon dolar cari fazla verilirken, bu yıl 1 milyar 776 milyon dolar açık verildi. On iki aylık cari açık 31 milyar 19 milyona çıktı.**
- İİSKİ Cari açığın artmasında, hizmetler dengesi fazlasının geçen yılın Ağustos ayına göre 1 milyar 818 milyon dolar azalarak 2 milyar 547 milyona gerilemesi başat rol oynadı. Seyahat gelirleri yaklaşık üçte bir oranında azaldı.**
- İİSKİ Cari açığın artış nedenlerinden biri de yatırımlardan elde edilen gelirin yurt dışına transferinin hızlanması oldu. Ağustos ayında net yatırım geliri çıkışı 2015 yılının Ağustos ayına göre 321 milyon dolar artarak 791 milyona yükseldi. Bu kalemden yılın ilk sekiz ayındaki net çıkış 5 milyar 522 milyon dolara ulaştı.**
- İİSKİ Cari açığın finansman kaynaklarından yabancıların ülkemize yaptığı doğrudan yabancı yatırımlardaki azalış eğilimi Ağustos ayında da devam etti. Doğrudan yatırımlardan net girişler 2015 yılının aynı ayına göre 839 milyon dolar azalarak 859 milyona geriledi. Bu kalemden yılın ilk sekiz ayındaki net giriş geçen yılın aynı dönemine göre %58,8 oranında azalarak 3 milyar 874 milyona düştü.**
- İİSKİ Ağustos ayında cari açığın finansmanında yükü net hata noksan kalemi üstlendi. Kaynağı belirsiz döviz girişlerini gösteren bu kalemden Ağustos ayında cari açık tutarının üzerinde bir giriş oldu. Ağustos ayında 1 milyar 776 milyon dolarlık cari açık verilirken, net hata noksan kaleminden ülkeye 1 milyar 990 milyon dolarlık giriş gerçekleşti.**
- İİSKİ Cari açığın finansmanında ağırlık kazanan mevcut yapı, ödemeler dengesi açısından sağlıklı bir yapıya işaret ediyor. Cari açık, yabancı doğrudan yatırımlar başta olmak üzere nitelikli kaynaklarla finanse edilmeli.**

İSK Eylül ayında mali istikrara ilişkin veriler beklenen düzeylerde gelmedi. Eylül 2016 dönemi merkezi yönetim bütçe açığı geçen yıla göre %19,9 oranında artarak 16 milyar 906 milyon TL gibi yüksek bir düzeyde gerçekleşti. Bu çerçevede, 2015 yılı Eylül ayında 7 milyar 723 milyon TL faiz dışı açık verilmiş iken, 2016 yılı Eylül ayında bu açık %38,6 oranında artarak 10 milyar 665 milyon TL düzeyine çıktı.

İSK Eylül ayındaki bu olumsuz tabloya karşın yılın ilk dokuz ayındaki bütçe gerçekleşmesi olumlu. Bütçede hedeflenen açık düzeyinin yalnızca %40,5'i gerçekleşti. Ancak yılın son üç ayı mali istikrar açısından önemli; bütçe açığını artırıcı işlemlerden uzak durulması gerekiyor. Ekonomik ve diğer risklerin arttığı, dış dengenin yüksek riskli hale geldiği bu dönemde, bütçe dengesi ve enflasyon hedeflemesi Türkiye ekonomisinin temel savunma araçları.

İSK Enflasyon hedeflemesinden sapma olarak görülebilecek bir faiz politikası uygulayan TCMB, faiz indirimlerine Ekim ayında ara vererek faiz oranlarını değiştirmede.

İSK Eylül ayında Tüketici Fiyat Endeksinin (TÜFE) aylık bazda %0,18, yıllık bazda %7,28'e düzeyinde kalmasına rağmen, TCMB'nin faiz oranını sabit tutması, gelecek dönemler için muhtemel olumsuz beklentileri kırmak açısından önem taşıyor.

İSK Eylül ayında manşet enflasyon oranındaki artışın zayıf kalmasında TÜFE sepeti içinde %23,68 ağırlığa sahip olan gıda ve alkolsüz içecekler grubunda fiyatların aylık bazda %0,70 düşmesi etkili oldu. Gıda grubunda yıllık enflasyon da %4,16'ya kadar geriledi.

I-DÜNYA EKONOMİSİ

Ekim ayında “Düşük Talep: Belirtiler ve Çareler” temasıyla IMF tarafından yayınlanan Dünya Ekonomik Görünüm Raporu’nda, öncelikle krizin bugünkü durumuna yönelik tespitlerde bulunulmuş ve dünya ekonomisine ilişkin büyüme tahmini %3,1’e düşürülmüştür. Nisan 2016 Raporu’nda %3,2 olarak belirtilen küresel büyüme tahmininin azaltılmasında, 2016 yılının ilk altı ayında gelişmiş ekonomilerde ortaya çıkan sorunlar etkili olmuştur.

Çin ekonomisi hakkındaki büyüme kaygılarının azalması (nitekim Çin ekonomisi yılın üçüncü çeyreğinde beklentilere uygun olarak %6,7 oranında büyümüştür), bazı uluslararası emtia fiyatlarında toparlanma ve gelişmiş ekonomilerde daha düşük faiz beklentileri, yükselen ekonomilere ilişkin piyasaların algısını görece olarak iyileştirmiştir.

Raporda, Türkiye’nin dahil edildiği yükselen ve gelişen Avrupa ekonomileri grubunda büyümenin 2016 ve sonrasında %3’ün biraz üzerinde ve dayanıklı bir seyir izlemesi öngörülmüşken, artan belirsizliklerin 2016 ve 2017’de Türkiye’nin büyümesini kısıtlayabileceği belirtilmektedir. Belirsizlikte artışın nedeni olarak ise, son dönemde artan terör eylemleri ve başarısız darbe girişimi gösterilmiştir. IMF, Türkiye’nin 2016 ve 2017 yılları büyüme tahminini sırasıyla %3,3 ve %3,0 olarak açıklamıştır.

Rapora göre potansiyel büyüme oranının altında kalan talebin yarattığı küresel deflasyon riskleri, düşük talep sorununu daha da artırmaktadır; özellikle emtia ihraç eden ülkelerdeki dış ticaret kayıpları, küresel ekonomiyi aşağı çekmiştir. Söz konusu sarmalın yarattığı makroekonomik dengeleme çabaları, uluslararası ekonomik çekişmeleri ve ülkelerin kendi içindeki toplumsal huzursuzlukları büyütülmüştür. Sonuç; talebin daha da düşmesi ve böylece bir kısır döngü oluşmasıdır.

IMF’e göre, bu kısır döngünün kırılması için, ivedilikle, küresel ticareti, işbirliğini, yatırımları ve büyümeyi artıracak ortak tepkilere ihtiyaç bulunmaktadır. Özellikle, para politikasının artık tek başına çare olmadığı güncel koşullarda, mali alanın izin verdiği ölçüde maliye politikası desteği ve yapısal reformlar öne çıkmaktadır. Rapor, düşük küresel talebin emtia fiyatlarını sınırlayarak, emtia ihraç eden ülkelerin dış ticaret dengelerinde ve büyümelerinde sorunlar yarattığını; emtia ithal eden ülkelerde ise, cari denge ve fiyat istikrarı üzerindeki baskıları azalttığını savunmaktadır. Diğer yandan, dünya ticaretindeki yavaşlama, tüm dünyaya üretim ve ihracat yapan Çin için yeni bir ekonomik denge arayışı anlamına gelmektedir. Üretim, dış ticaret, yatırım ve finansal akımların yeniden dengelemesi yönündeki küresel gelişmelerin altında ise daha yavaş hareket eden demografik eğilimler yatmaktadır.

Yukarıda belirtilen bu küresel arka plan ve riskler karşısında Türkiye, mümkün olan tüm ülkelerle dış ticaret ve yatırımlar başta olmak üzere ekonomik ilişkilerini, dolayısıyla dış ilişkilerini güçlendirmelidir. Bu süreçte Türkiye’nin emtia fiyatlarındaki mevcut gevşemeyi iyi değerlendirerek, konjonktürel ve yapısal düzeyde dış ticaret açığını ve cari açığı daraltıcı önlemler alması, finansal istikrarı ve fiyat istikrarını destekleyici politikaları güçlendirerek sürdürmesi, işgücü piyasası başta olmak üzere yapısal konularda iş ve yatırım ortamını iyileştirecek reformları kararlılıkla

uygulaması, toplumsal birliği ve ekonomik dinamikleri (özellikle işgücü piyasası dinamiklerini) güçlendirmeyi hedefleyen eğitim reformunu başarması önem taşımaktadır.

II-TÜRKİYE EKONOMİSİ

Ekim ayında açıklanan Orta Vadeli Program (2017-2019) önümüzdeki dönemde uygulanacak iktisat politikasının çerçevesini çizmiştir. OVP’de izlenecek politikadaki temel amaçlar şöyle sıralanmıştır:

- Makroekonomik istikrarı ve mali disiplini koruyarak enflasyonu aşağı çekmek,
- İstihdamı artırmak,
- Cari açığı artırmadan istikrarlı, kapsayıcı ve sürdürülebilir büyümeyi sağlamak,
- Yurt içi tasarrufları artırmak,
- Özel yatırımlar ve ihracat kaynaklı büyümeyi sağlamak,
- Sanayide yapısal dönüşümü hızlandırmak,
- Uluslararası piyasalarda daha rekabetçi hale gelmek

OVP’de 2017 yılı GSYH büyüme hedefi %4,4 olarak belirlenmiştir. 2018 ve 2019 yıllarında ise GSYH’nin yıllık %5 artacağı öngörülmüştür. Bu dönemde büyüme hızı yükselirken enflasyon ve cari açığın düşmesi hedeflenmiştir. 2016 yılında %1,6 olacağı tahmin edilen merkezi yönetim bütçe açığının GSYH’ye oranının 2017 yılında %1,9’a yükseleceği öngörülmektedir. Orandaki yükselişin nedeni OVP’de kamu harcamalarının artırılmasının hedeflenmesidir.

GSYH’ye oranla, 2017 yılında % 31,9 olarak gerçekleşmesi beklenen AB tanımlı genel yönetim borç stokunun Program dönemi sonunda %29,9’a düşürülmesi hedeflenmiştir. 2017 yılında 153,3 milyar dolar olması hedeflenen ihracatın dönem sonunda 193,1 milyar dolara, 214 milyar dolar olması beklenen ithalatın ise 261,8 milyar dolara ulaşacağı öngörülmektedir. Ayrıca, 2017-2019 döneminde yıllık ortalama reel ihracatın %6,7, ithalatın ise %4,5 oranında artması programlanmıştır.

OVP’de, Brent tipi ham petrol yıllık ortalama fiyatının 2017 yılında 50,7 dolar/varil civarında olacağı varsayılarak, aynı dönemde, cari açığın milli gelire oranının %4,2 seviyesine gerilemesi hedeflenmektedir. TÜFE yıllık artış oranının 2017 yılında %6,5’e gerileyeceği, Program döneminin sonunda ise %5,0 olarak gerçekleşeceği umulmaktadır.

2016 yılı sonunda % 51,8 olması beklenen işgücüne katılım oranının Program dönemi sonunda %53,5’e, 2016 yılında %46,3 olması beklenen istihdam oranının dönem sonunda %48,3’e yükselmesi beklenmektedir. 2016 yılında % 10,5 olacağı tahmin edilen işsizlik oranının, 2019 yılında %9,8 düzeyine gerilemesi hedeflenmiştir.

OVP’nin 2016 yılı hedeflerindeki gerçekleşme düzeyi çok düşük kalmıştır. 2016 yılında hedefi tutan ya da daha iyi bir düzeyin yakalandığı değişkenler şunlar olmuştur:

- Kamu yatırımları
- Yurt içi talep
- İşgücüne katılma oranı
- Enerji ithalatı

- Revize edilmiş enflasyon oranı (2016-2018 OVP belgesindeki %5'lik hedef esas alınır, enflasyonda da ciddi bir sapma vardır.)

OVP'nin (2017-2019) kendi içinde bazı çelişkileri bulunmaktadır:

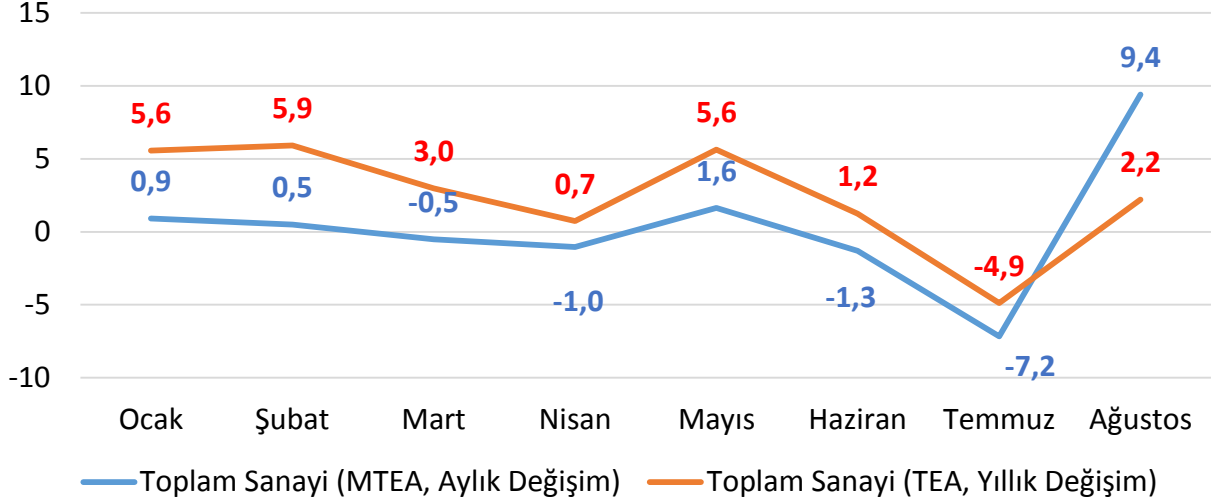
- OVP hem tüketimin, hem de tasarrufun artacağı öngörüsüne dayanmaktadır. Bu matematiksel olarak mümkün değildir. Çünkü tasarruf gelirin tüketilmeyen kısmına eşittir. Tüketim artıyor ise tasarruf artmaz.
- OVP'de kamu kesimi tüketiminin 2017 yılında %0,4 artacağı öngörülürken, mega projelerin sürdürüleceği ifade edilmiştir. Diğer yandan kamuda istihdam da artırılacaktır. Ayrıca, sığınmacılara dair somut bir geri dönüş perspektifi bulunmamaktadır. Sığınmacıların maliyeti Türkiye üzerinde kalmaya devam edecektir. Savunma harcamaları ise artmaktadır. Belirtilen nedenlerle, kamu harcamalarını 2017 yılında hedeflenen düzeyde tutturmak zor olabilir. Bu durum bütçe dengesi hedefini de zora sokacak bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.
- OVP'de yatırım artışının sağlanmasına yönelik politika önermeleri net değildir. Özel kesimin daha fazla borçlanarak yatırım yapma olasılığı zayıftır, çünkü özel kesimin (sanayi sektörünün) borçlanma düzeyi yüksek, kârlılık oranı düşüktür. Burada beklenti yine makine teçhizat yatırımlardan çok inşaat yatırımlarının artması olarak görülmektedir. Nitekim, Hükümet, bankaları kredi genişlemesine teşvik edici önlemleri 2016 yılının dördüncü çeyreğine girerken almaya başlamıştır.
- OVP'nin dış dengenin sağlanmasına yönelik varsayım, tedbir ve hedefleri oldukça iyimserdir. Örneğin, 2017 için Brent petrol fiyatı (varil), 50,7 dolar varsayılmıştır. Halbuki petrol fiyatı 2016 Ekim ayında 51-53 dolar bandına sıkışmıştır. Özellikle OPEC'in petrol fiyatının artması için petrol arzını kısma kararı aldığı bir ortamda petrol fiyatlarının mevcut düzeyin altına gerilemesi mümkün görünmemektedir. Petrol fiyatındaki sapma, doğal olarak cari açık hedefinden de sapılmasına neden olacaktır.
- OVP, küresel ölçekte dış talepte daralma olurken, ihracatın artacağı öngörüsünde bulunmaktadır. Bunun gerçekleşme olasılığı oldukça zayıftır. Çünkü küresel ekonomide borçlanma oranı yüksektir. Küresel borç yükü 152 trilyon dolara ulaşmıştır. Bu durum ülkelerin iç ve dış talebini kısıtlamaktadır.
- Türkiye'de enflasyon oranının döviz kuruna duyarlılığı oldukça yüksektir. Sermaye girişinin azalması ile birlikte artacak olan döviz kurunun, enflasyon oranını da yukarı çekme riski bulunmaktadır.

Sanayi Üretim, Ciro ve Kapasite Kullanımı:

2016 yılının Ağustos ayında sanayi üretimi aylık bazda %9,4, yıllık bazda %2,2 oranında artmıştır. Sanayi üretimindeki aylık artışta Temmuz ayındaki darbe girişimi nedeniyle duraksayan ekonominin yarattığı baz etkisi önemli rol oynamıştır. Nitekim yıllık sanayi üretimindeki artış sınırlı oranda kalmıştır (**Grafik 1**).

Üretim aylık bazda alt sektörlerden imalat sanayiinde %10,8, madencilikte %5,1, elektrik, gaz, ve su sektöründe %2,8 artmıştır. Ağustos ayında ana sanayi gruplarının tamamında aylık bazda üretim artışı gözlemlenmiştir. Aylık bazda en yüksek üretim artışı %32,6 ile dayanıklı tüketim malı imalatında gerçekleşmiştir. Üretim artışında bu grubu %14,3 ile sermaye malı imalatı ve %12,4 ile dayanıksız tüketim malı imalatı takip etmiştir. En düşük üretim artışı ise %1,7 ile enerjide ortaya çıkmıştır.

Grafik 1: Sanayi Üretiminde Yıllık ve Aylık Değişme (%)

Kaynak: TÜİK veri tabanı kullanılarak çizilmiştir.

İmalat sanayiinin alt sektörlerinden en fazla üretim artışı %38,9 ile diğer imalatlarda görülmüştür¹. Sektörün üretimindeki bu artışta Temmuz ayındaki %29,5'lik üretim kaybının yarattığı baz etkisi belirleyici olmuştur. Üretim artışında bu sektörü %29,0 ile mobilya imalatı ve %25,0 ile elektrikli teçhizat imalatı izlemiştir. İmalat sanayiinde aylık bazda üretim kaybında ilk sırayı %6,4 ile kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı alırken, bu sektörü %3,1 ile içecekler ve %2,2 ile motorlu kara taşıtları imalatı takip etmiştir.

Sanayi üretimde yıllık bazda alt sektörler içinde en yüksek üretim artışı %5,3 ile elektrik, gaz ve su sektöründe elde edilmiştir. Bu sektörü %4,3 ile madencilik ve %1,5 ile imalat sanayi izlemiştir.

Sanayi üretiminde yıllık bazda sermaye malı dışındaki ana grupların tamamında üretim artışı gözlemlenmiştir. Yıllık bazda ana sanayi grupları içinde en yüksek üretim artışı %5,8 ile dayanıksız tüketim malı imalatında gerçekleşmiştir. Üretim artışında bu grubu %3,7 ile enerji ve %1,0 ile dayanıklı tüketim malı imalatı izlemiştir. Üretim kaybına uğrayan tek sektör ise %1,3 ile sermaye malı olmuştur.

İmalat sanayiinin yıllık bazda alt sektörlerinden en fazla üretim artışı %35,2 ile makine ekipmanlarının kurulumu ve onarımı sektöründe görülmüştür. Üretim artışında bu sektörü

¹ NACE Rav 2 (Nomenclature générale des Activités économiques dans les Communautés), 2015 sınıflandırmasında diğer imalatlar grubunda yer alan sektörler şöyledir: Mücevherat ve bijuteri, müzik aletleri, spor malzemeleri, oyun ve oyuncak, tıbbi ve dişçilikle ilgili aletler, şemsiye, peruk, süpürge gibi imalatlar bulunmaktadır.

%26,3 ile bilgisayar ve optik ürünler imalatı ve %21,2 ile temel eczacılık ürünleri imalatı takip etmiştir. Yıllık bazda üretim kaybında ilk sırayı (aylık üretimin aksine) %12,3'lük düşüş ile diğer imalatlar almıştır. Bu sektörü %7,3 ile kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri ve %6,1 motorlu kara taşıtları izlemiştir.

2016 yılı Ağustos ayında, Sanayi Ciro Endeksi, Üretim Endeksine paralel bir seyir izlemiştir. Sanayide ciro aylık bazda %9,6; yıllık bazda %2,4 yükselmiştir. Ciro, aylık bazda sanayinin alt sektörlerinden madencilikte %21,0, imalat sanayiinde %9,3 oranında artmıştır. Ağustos ayında ana sanayi gruplarının tamamında ciro yükselmiştir. Ciro artışında ilk sırayı %13,2 oranındaki artış ile ara malı grubu almıştır. Ciro artışında bu grubu %10,4 ile enerji ve %7,5 ile dayanıklı tüketim malı, %7,2 ile dayanıksız tüketim malı ve %5,7 ile sermaye malı izlemiştir. Aylık bazda imalat sanayi alt sektörler içinde en yüksek ciro artışını başaranlar %55,8 ile makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı, %26,6 ile diğer metalik olmayan mineral ürünler grubu ve %24,2 ile temel eczacılık ürünleri grubu izlemiştir. 2016 yılı Ağustos ayında ciro kaybına uğrayanlar grubunda ilk sıraları %26,1 ile tütün ürünleri, %22,7 ile diğer ulaşım araçlarının imalatı ve %0,8 ile bilgisayarlar, optik ürünler grupları almıştır.

Yıllık bazda ise ciro; madencilikte %14,4; imalat sanayiinde %2,1 artmıştır. Ana sanayi grupları içinde en fazla ciro artışı %4,8 ile ara malında olmuş; onu %3,8 ile dayanıklı tüketim malı, %3,5 ile dayanıksız tüketim malı izlemiştir. Ciro kaybına uğrayan grup ise %4,8 ile sermaye malı olmuştur.

İmalat sanayiinde en yüksek ciro artışına ulaşan alt sektörler %18,4 ile tütün ürünleri ve %14,9 ile deri ürünleridir. En fazla ciro kaybına uğrayan alt sektörler ise %7,7 bilgisayarlar, optik ürünler ve %7,4 fabrikasyon metal ürünlerdir.

İmalat sanayiinde üretim ve ciro hacmi Ağustos ayında Temmuz ayındaki sert düşüşün yarattığı baz etkisi ile artmıştı. Nitekim her iki endeks de yıllık bazda sınırlı bir yükseliş göstermiştir. Tüketicilerin krediye erişimine yönelik getirilen kolaylıklar dayanıklı tüketim malı sektöründe ciro artışına ivme kazandırmıştır. Bu ivmenin uzun soluklu olması borçlanma kısıtları nedeni ile elbette mümkün değildir.

İşsizlik ve İstihdam:

Temmuz 2016 döneminde, 2015 yılının aynı dönemine göre işgücü piyasasına 650 bin kişi daha girmiş ve toplam işgücü 30 milyon 961 bin kişiye yükselmiştir. Böylece işgücüne katılma oranı 0,3 puan artarak %52,7 düzeyine ulaşmıştır. Bu dönemde işgücüne katılma oranı erkeklerde değişmemiş ve %72,8 kalmış, kadınlarda 0,6 puan artarak %33 olmuştur (**Tablo 1**).

Tablo 1: Mevsimsel Etkilerden Arındırılmış Temel İşgücü Göstergeleri

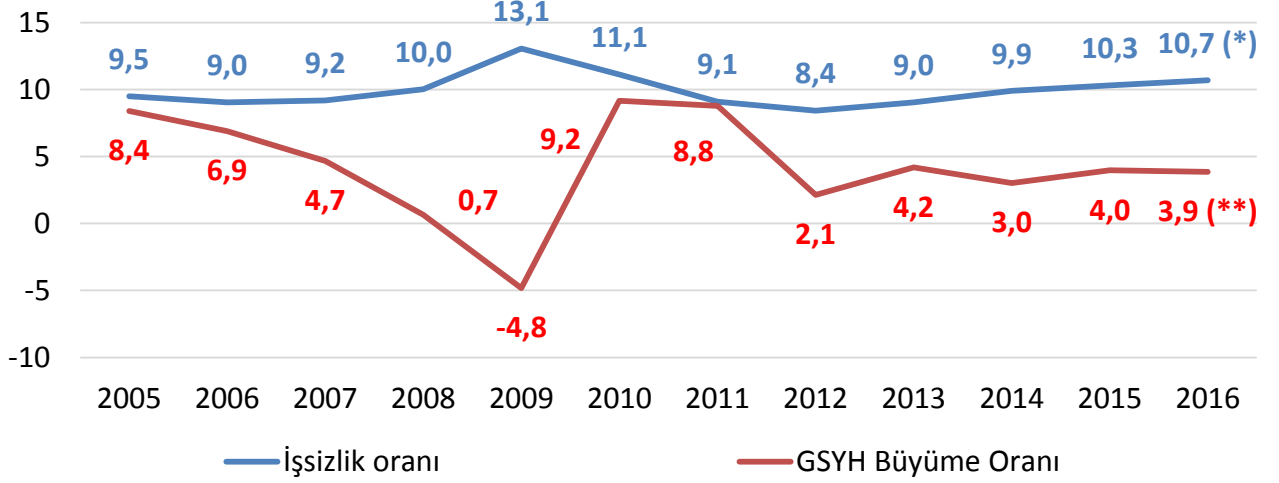
	İşgücüne Katılma Oranı	İstihdam Oranı	İşsizlik Oranı	Tarım Dışı İşsizlik Oranı	Genç Nüfusta İşsizlik Oranı
Temmuz 2015	51,4	46,2	10,2	12,3	18,7
Ağustos	51,3	46,1	10,3	12,3	18,2
Eylül	51,6	46,3	10,2	12,2	18,2
Ekim	51,6	46,2	10,4	12,5	18,6
Kasım	51,6	46,2	10,3	12,3	18,4
Aralık	51,6	46,3	10,3	12,3	18,2
Ocak 2016	51,6	46,4	10,1	12,1	18,1
Şubat	51,6	46,4	10,1	12,0	17,8
Mart	51,7	46,6	9,9	11,8	17,3
Nisan	51,9	46,7	9,9	11,8	17,6
Mayıs	52,1	46,7	10,4	12,3	19,2
Haziran	51,8	46,1	11,0	13,0	20,5
Temmuz	51,9	46,1	11,2	13,2	20,2

Kaynak: TÜİK veri tabanı kullanılarak hazırlanmıştır.

2016 yılı Temmuz döneminde, istihdam edilenlerin sayısı 2015 yılının aynı dönemine göre 294 bin kişi artarak 27 milyon 636 bin kişiye ulaşmıştır. Buna rağmen işgücüne katılan sayısındaki artış nedeni ile istihdam oranı 0,2 puan azalarak %47'ye gerilemiştir. Temmuz döneminde tarım sektöründe istihdam kaybı devam etmiş ve çalışan sayısı 291 bin kişi azalmıştır. Tarım dışı sektörlerde istihdam ise 586 bin kişi artmıştır. Çalışanların %20,7'si tarım, %19'u sanayi, %7,4'ü inşaat ve %52,9'u ise hizmetler sektöründe istihdam edilmiştir. Bu dönemde istihdam edilenlerin tarım sektöründeki payı 1,3 puan, sanayi sektöründe 0,5 puan azalırken, inşaat sektörünün payı değişmemiş, hizmet sektörünün payı 1,8 ise puan artmıştır. Erkek işgücünde istihdam oranı %66,1 iken, kadınlarda oran %28,4 düzeyinde gerçekleşmiştir.

2016 yılı Temmuz döneminde işsiz sayısı 2015 yılının aynı dönemine göre 354 bin kişi artarak 3 milyon 324 bin kişiye çıkmıştır. Bu gerçekleşme sonucunda işsizlik oranı da 0,9 puanlık artış ile %10,7 düzeyine yükselmiştir. Bu dönemde tarım dışı işsizlik oranı 1 puanlık artış ile %13, genç işsizliği oranı da 1,5 puanlık artış ile %19,8 olmuştur. İşsizlik oranı erkeklerde %9,2 iken, kadınlarda oranı %14 düzeyine kadar çıkmıştır. İstihdamda olduğu gibi, işsizlikte de cinsiyet anlamında dengesizlik devam etmiştir.

Grafik 2: GSYH Büyüme Oranı -İşsizlik Oranı İlişkisi

(*) Temmuz dönemi (**) Ocak-Haziran dönemi
Kaynak: TÜİK veri tabanı kullanılarak çizilmiştir.

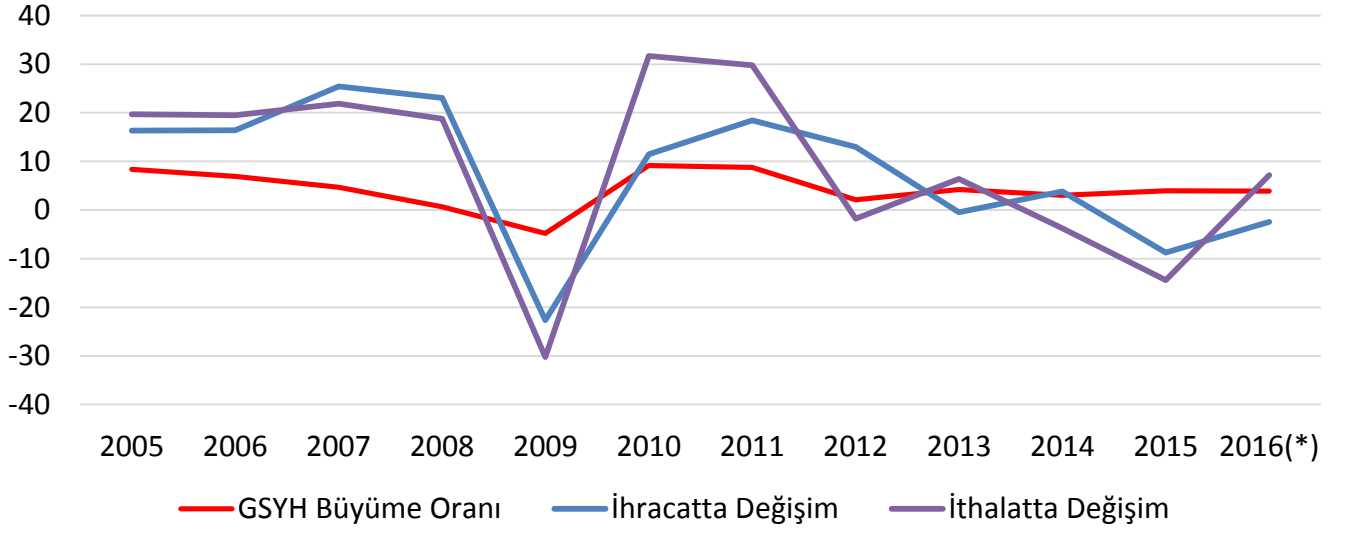
2012'den beri artmakta olan yıllık işsizlik oranı, %9'lardan %11'lere yükselme eğilimindedir. GSYH büyüme oranının 2012'den beri %2-4 bandında seyretmesi, işsizlik oranındaki artışın temel sebebidir (Grafik 2).

Ödemeler Dengesi:

2016 yılı Ağustos ayında ihracat, 2015 yılının aynı ayına göre %7,7 artarak 11 milyar 867 milyon dolara, ithalat ise %3,7 oranında artarak 16 milyar 554 milyon dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu gelişim sonucunda dış ticaret açığı %5,3 azalırken, ihracatın ithalatı karşılama oranı da %71,7'ye ulaşmıştır. Ocak-Eylül 2016 döneminde ihracat 2015 yılının aynı dönemine göre %2,4, ithalat ise %7,2 oranında azalmıştır. Dış ticaret hacmindeki düşüş ise %5,2 düzeyinde olmuştur.

2012 yılından itibaren izlenen iktisadi politikalar ve dünya ekonomisindeki dönüşüm nedeni ile Türkiye ekonomisinde GSYH büyüme oranı ile dış ticaret arasındaki ilişki zayıflamıştır (Grafik 3). Söz konusu gelişmede, büyüme oranındaki düşüş kadar net ihracatın büyümeye katkısının düşük, hatta negatif olmasının payı bulunmaktadır. Bu olgu, Türkiye'nin büyüme oranında istikrar arayışının, ihracat etrafında şekillenmesi gerektiğini göstermektedir.

Grafik 3: GSYH Büyüme Oranı ile İhracat ve İthalatta Değişim Oranı İlişkisi

(*) Ağustos 2016 itibariyle

Kaynak: TÜİK veri tabanı kullanılarak çizilmiştir.

Bu durumu sadece ihracattaki fasılların yeniden ele alınması ile çözümlenmek zor gözükmektedir; ihracat pazarlarının da yeniden ele alınması gerekmektedir. Bu çerçevede, AB ve Orta Doğu pazarlarına yönelik yeni stratejiler ivedilikle geliştirilmelidir. Çünkü Türkiye'nin toplam ihracatı içinde AB'nin payı yerinde sayarken, Orta Doğu'da pazar kaybı yaşanmıştır. Nitekim Ağustos ayında AB'ne ihracat %13,9 artmasına karşın, AB'nin ihracattaki payı %46,5'da kalmıştır.

Ağustos ayında en fazla ihracat yapılan ülke 1 milyar 193 milyon dolar ile Almanya olurken, bu ülkeyi 921 milyon dolar ile İngiltere, 708 milyon dolar ile Irak ve 606 milyon dolar ile ABD izlemiştir. Fasıllara göre ihracatta ise ilk sırayı 1 milyar 346 milyon dolar ile motorlu kara taşıtları almıştır. Bu fasıldan Ocak-Ağustos döneminde yapılan ihracat geçen yılın aynı dönemine göre %13 oranında artarak 12 milyar 432 milyona ulaşmıştır.

Ağustos ayında ithalatta 2 milyar 531 milyon dolar ilk sırayı Çin almıştır. Çin'den Ocak-Ağustos döneminde yapılan ithalat 17 milyar 142 milyona ulaşırken, bu ülkeye yapılan ihracat ise 1 milyar 356 milyona kalmış, dış ticaret açığı da böylece 15 milyar 786 milyona kadar yükselmiştir.

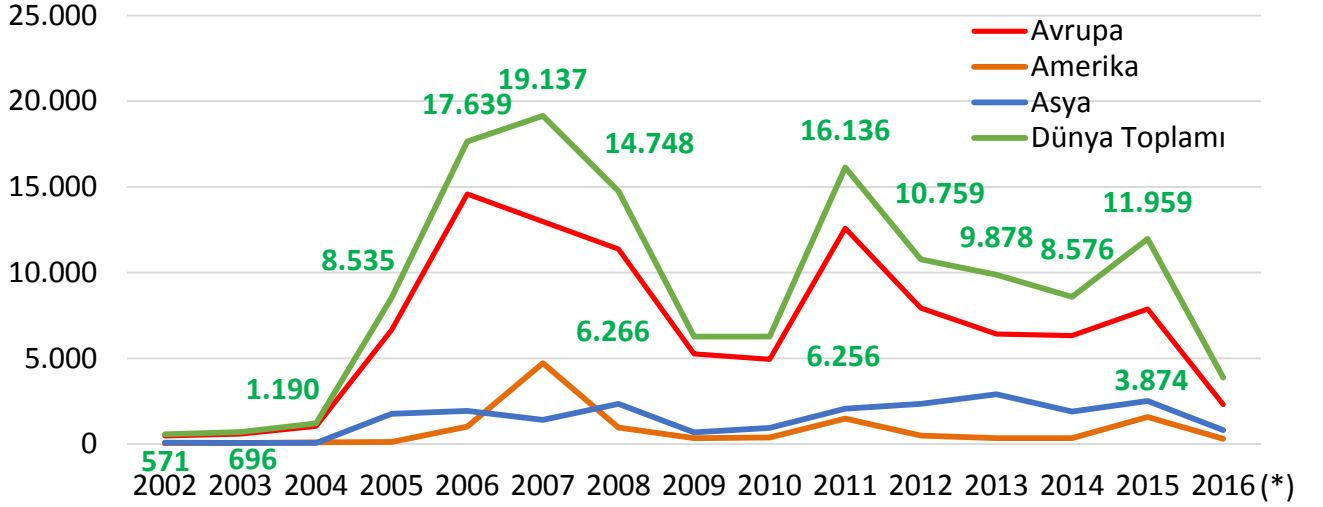
Ağustos ayında cari açık tekrar yükselmeye başlamıştır. 2015 yılı Ağustos ayında 256 milyon dolar cari fazla verilirken, bu yıl 1 milyar 776 milyon dolar açık verilmiştir. Bu gerçekleşme neticesinde on iki aylık cari açık 31 milyar 19 milyon dolara ulaşmıştır.

Cari açığın artmasında dış ticaret açığının yanında hizmetler dengesi fazlasının geçen yılın Ağustos ayına göre 1 milyar 818 milyon dolar azalarak 2 milyar 547 milyona gerilemesi başat rol oynamıştır. Bu kalem içerisinde yer alan seyahat gelirleri geçen yılın Ağustos ayına göre %35,6 oranında azalarak 2 milyar 618 milyona gerilemiştir. Seyahat gelirlerindeki düşüş Ocak-

Ağustos döneminde %31,3'e ulaşmış ve 12 milyar 222 milyon dolar düzeyinde kalmıştır.

Cari açığın artmasındaki nedenlerden biri de yatırımlardan elde edilen gelir çıkışının hızlanmasıdır. Ağustos ayında net yatırım geliri çıkışı 2015 yılının Ağustos ayına göre 321 milyon dolar artarak 791 milyon dolara yükselmiştir. Bu kalemden yılın ilk sekiz ayındaki net çıkış ise 5 milyar 522 milyon dolara ulaşmıştır.

Grafik 4: Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Milyon Dolar)

(*) Ağustos 2016 itibariyle

Kaynak: TCMB veri tabanı kullanılarak çizilmiştir.

Cari açığın finansman kaynaklarından yabancıların ülkemize yaptığı doğrudan yabancı yatırımlardaki azalış eğilimi Ağustos ayında da devam etmiştir. Doğrudan yatırımlardan net girişler 2015 yılının aynı ayına göre 839 milyon dolar azalarak 859 milyon dolara gerilemiştir. Bu kalemden yılın ilk sekiz ayındaki net giriş geçen yılın aynı dönemine göre %58,8 oranında azalarak 3 milyar 874 milyon dolara düşmüştür (Grafik 4).

Ağustos ayında portföy yatırımlarından ülkemize 495 milyon dolarlık giriş olmuştur. Bu kalemden Ocak-Ağustos dönemindeki net giriş ise 10 milyar 136 milyon dolar düzeyindedir. Yabancılar özellikle yüksek faiz oranının da etkisi ile DİBS alımına yönelmişlerdir. Bu kalemden ülkemize giren sermaye 7 milyar 245 milyon dolar olmuştur.

Ağustos ayında cari açığın finansmanında yükü net hata noksan kalemi üstlenmiştir. Kaynağı belirsiz döviz girişlerini gösteren bu kalemden Ağustos ayında cari açık tutarının üzerinde bir giriş olmuştur. Ağustos ayında 1 milyar 776 milyon dolarlık cari açık verilirken, net hata noksan kaleminden ülkeye 1 milyar 990 milyon dolarlık giriş gerçekleşmiştir. Son dönemlerde Hükümet tarafından yapılan açıklamalardan, bu tür fon girişlerinin teşvik edileceği anlaşılmaktadır.

Bu durum ödemeler dengesi açısından sağlıklı bir gelişme değildir. Çünkü cari açık nitelikli sermaye girişleri ile finanse edilmez ise daha sonra ülkenin dış dengesi sorunlu hale gelmektedir. Nitekim bu yapıdan dolayı uluslararası kuruluşlar Türkiye için dış denge riskini sürekli öne çıkarmaya başlamışlardır.

Para ve Maliye Politikası:

Eylül ayında mali istikrara ilişkin veriler beklenen düzeylerde gelmemiştir. Eylül 2016 dönemi merkezi yönetim bütçe açığı geçen yıla göre %19,9 oranında artarak 16 milyar 906 milyon TL gibi yüksek bir düzeyde gerçekleşmiştir. Bu çerçevede, 2015 yılı Eylül ayında 7 milyar 723 milyon TL faiz dışı açık verilmiş iken, 2016 yılı Eylül ayında bu açık %38,6 oranında bir artış ile 10 milyar 665 milyon TL düzeyinde gerçekleşmiştir.

2016 yılı Eylül ayında bütçe gelirleri 2015 yılının Eylül ayına göre %6,6 oranında artarak 36 milyar 76 milyon TL olurken, bütçe giderleri ise %10,5 oranında artarak 52 milyar 982 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Diğer yandan Eylül ayında vergi gelirleri 2015 yılının Eylül ayına göre %4,5 oranında artarak 30 milyar 884 milyon TL olurken, faiz hariç bütçe giderleri %12,5 oranında artarak 46 milyar 741 milyon TL düzeyine ulaşmıştır.

Eylül ayındaki bu olumsuz tabloya karşın yılın ilk dokuz ayındaki bütçe gerçekleşmesi beklenen düzeyde olmuştur. Bütçede hedeflenen açık düzeyinin ancak %40,5'i gerçekleşmiştir. Buna rağmen yılın son üç ayı mali istikrar açısından önemlidir. Bütçe açığını artırıcı işlemlerden uzak durulması gereklidir.

Ekonomik ve diğer risklerin arttığı, dış dengenin yüksek riskli hale geldiği bir dönemden geçilmektedir. Bu ortamda iktisat politikası yapıcılarının elinde iki politika aracı kalmıştır; bütçe dengesi ve enflasyon hedeflemesi programı.

Enflasyon hedeflemesinden sapma olarak görülebilecek bir faiz politikası uygulayan TCMB, Ekim ayında indirim serisine devam etmemiş, faiz oranını değiştirmemiştir. TCMB gecelik borç verme faiz oranını % 8,25, Merkez Bankası borçlanma faiz oranı ise %7,25'de, bir hafta vadeli repo ihale faiz oranı %7,5'da ve geç likidite penceresi faiz oranlarında Merkez Bankası borçlanma faiz oranı %0 borç verme faiz oranı ise %9,75'de bırakmıştır. TCMB faiz oranlarını değiştirmemesinin nedenini "yılın üçüncü çeyreğine dair makroekonomik göstergelerin iktisadi faaliyetin ivme kaybetmesi" olarak açıklamıştır.

Eylül ayında Tüketici Fiyat Endeksinin (TÜFE) aylık bazda %0,18, yıllık bazda %7,28'e düzeyinde kalmasına rağmen, TCMB'nin faiz oranını sabit tutması, gelecek dönemler için olası olumsuz beklentileri kırmak açısından önemli olmuştur.

Eylül ayında manşet enflasyon oranındaki artışın zayıf kalmasında TÜFE sepeti içinde %23,68 ağırlığa sahip olan gıda ve alkolsüz içecekler grubunda fiyatların aylık bazda %0,70 düşmesi etkili olmuştur. Gıda grubunda yıllık enflasyon da %4,16'ya kadar gerilemiştir. TÜFE'de aylık en yüksek fiyat artışı %2,70 ile ulaştırma grubunda gerçekleşmiştir. Bu grubu %1,98 ile eğitim, %0,67 ile lokanta ve otellerde ve

%0,41 ile konut izlemiştir. Yıllık bazda en yüksek fiyat artışı %22,61 ile alkollü içecekler ve tütün grubunda görülmüştür. Bu grubu %10,37 ile eğitim, %10,03 ile çeşitli mal ve hizmetler ve %9,65 ile sağlık grubu izlemiştir. TÜFE'deki bu olumlu gelişmeye rağmen çekirdek enflasyon hala yüksek düzeyde seyretmektedir. Eylül ayında yıllık bazda çekirdek enflasyon oranı %8,67 düzeyinde gerçekleşmiştir.

SONUÇ

Türkiye ekonomisi yılın son çeyreğine düşük büyüme oranı, yüksek enflasyon ve yüksek işsizlik oranı ile girmektedir. Ekonomide özellikle dış denge kaynaklı kırılmalık devam etmektedir. Türk Lirası son bir ayda ABD doları karşısında %1,5 dolayında değer yitirmiştir.

Ekonomide büyüme oranı düşük seyrederken cari açık tekrar yükselmeye başlamıştır. Cari açık, büyük ölçüde kısa vadeli sermaye hareketleri ve kaynağı belirsiz net hata noksan kalemiyle finanse edilmektedir. Ağustos ayında net hata noksan kaleminden ülkeye giren döviz miktarı cari açığın üzerinde olmuştur.

İç denge ya da mali istikrar açısından birincil öneme sahip olan bütçe dengesi Eylül ayında 17 milyar dolayında açık vermiştir. Yılın geriye kalan üç ayda bütçeye dengesine özellikle dikkat edilmesi gerekmektedir. Aksi halde Türkiye ikiz açık tuzağı ile karşı karşıya kalabilir.

Hükümetin talebi artırmak amacıyla finansal kaynaklara erişimi kolaylaştırıcı önlemler aldığı bir dönemde TCMB, faiz oranlarını düşürmeye yönelik para politikasına Ekim ayında ara vermek zorunda kalmıştır. Bunun ana nedeni ise döviz kuru, enflasyon oranı ve faiz oranını kapsayan üçgenin yeniden işlerlik kazanmasıdır. Daha açık bir ifade ile TCMB, döviz kurundaki artışın, önce enflasyon oranına, ardından belirli bir gecikme ile faiz oranına yansıtacağını görmüştür. Bankanın, aynı zamanda, kur-enflasyon-faiz üçgeninin yeniden etkili hale gelmesinin, 2006 yılından itibaren uygulanan ve çoğu kez hedefin tutturamamasına rağmen sürdürülen “enflasyon hedeflemesi” programının da sonu olacağını gördüğü anlaşılmaktadır.

Bu durum sadece TCMB için değil, 2017-2019 Orta Vadeli Programını kamuoyuna açıklayan Hükümet için de önemlidir. OVP oldukça iyimser temelde hazırlanmıştır. Ancak mevcut koşullarda hedeflediği sonuçlara erişmesi zor görünmektedir. Daha şimdiden, Program hedeflerine temel teşkil eden Brent petrol fiyatı varsayımı gerçekçiliğini kaybetmek üzeredir.

Program hedeflerine yaklaşılabilmesi için, özellikle sanayi üretimini ve ihracatını geliştirecek, ülkemizi tekrar yatırım yapılabilir ülkeler konumuna yükseltecek reformlara ihtiyaç vardır. Bu çerçevede, ekonominin kurumsal yapısını güçlendirici düzenlemelere öncelik verilmelidir.